

Aksel Hembre

101861

— Et snart 70 år langt liv har lært meg at tilfeldigheter kan gripe sterkt inn i en menneskeskjebne. Et rent lotteri ble avgjørende for min deltakelse i den andre verdenskrig. En loddtrekning mellom meg og en kamerat fra Hegra, om å bli opptatt på befalsskolen.

På feil slagmark

Ei glodende aprilsol glir ned bak Fosenalpene. Den trønderiske vårhimmelen farges flammerød, og ildkula kaster lange skygger. Et bistert vinddrag tar tak i nakne greiner, og rister dem kraftig. Kampen mellom de skiftende årstider. Ennå har vinteren sine lumse patruljer i felten, som retter lynraske angrep for de uunn-gåelig drives tilbake. Nettopp slik det skjedde, da Aksel Hembre kjempet under tyske faner i Russland i den siste krigen. Et nederlagsdomt felttog, på en slagmark som var forbudt for gode nordmenn. Hakekorsets tyske disipler — og en norsk Judas. Forræderi. Her står han fram med sin historie.

Den 18. mai fyller Aksel Hembre 70 år. Ei rask hoderegning forteller oss at han var tenåring i de turbulente 30-åra, et tiår fylt av motstridende politiske strømninger. Arbeiderpartiet forfektet det brukne geværs politikk, med passivisme og nedrustning som de fremste slagord. Ute i Europa var ganske andre krefter på frammarsj, tuftet på sterk nasjonalisme og militarisme. Visjoner om makt, velstand og herredømme. De nye tanker vant lett innpass i store folkegrupper som hver dag ble minnet om sin egen nød og maktesløshet. Tyskland og Italia satte navn på sitt ideologiske avkom: Fascisme, nasjonalsosialisme, nazisme. Propagandane sprenget landegrensene, og en «hvitvasket» fascisme fikk fotfeste også i Norge. Men nå var kimen lagt til det kommende ragnarok av krig, okkupasjon, masse-drap og odelleggelse. Et helvete var under utvikling, men foreløpig lå det og ulmet i tyske nazisters tankeverden.

Og Aksel Hembre hoppet lengde. Stille lengde, stille høyde. Skihopp og fotball. Idrett sto høyt på dagsorden hos kameratflokkene, som rommet navn som Rolf Troite, Ivar Kleven og flere andre.

— Jeg gjorde det bra, skjønner du. På skapet der borte ser du pokaler som kan bevitne at jeg i 1935 ble kretsmeister i skihopp, og i 1939 kåret som beste spiller på fotballaget til Hegra idrettslag. Jeg konkurrerte hardt med Rolf Troite. Jeg slo ham i stille lengde, men han var et strå kvassere i høyde. Også utenfor idrettsbanen vanket vi sammen i denne gjengen. Hadde flere felles interesser, og vi var alle — såvidt jeg kan huske — motstandere av «det brukne geværs» politikk. Vi mente at landet måtte ha et troverdig og godt forsvar, og dette er forklaringen på at mange av oss søkte om opptak på befalsskolen i Trondheim.

Mange i kameratflokkene ble opptatt som elever på 5. Divisjons Befalsskole. Også Aksel Hembre søkte om opptak, i 1937, etter å ha tilbakelagt ett år på folkehøgskole i Orkdal. Han delte ikke synspunktene til sin lærer, Faste Forfang, som var en svoren Arbeiderpartimann. Ungguttene fra Hegra kom fra et tradisjonsbundet bondemiljø, hvor Bondepartiet var den sjølskrevne partifor-

ankring. Dette partiet var lenge den mest antisosialistiske gruppering i landet, men etter kriseforliket med Arbeiderpartiet i 1935 vokste misnoyen i de mest konservative miljøene. Dette ga økt grobunn for Nasjonal Samling, som ble ledet av Vidkun Quisling. I løpet av 30-årene fikk NS økende oppslutning om sin fascistinspirerte ideologi, som blant annet hylltet «fører-prinsippet». Partiet fanget opp den gryende misnoye med parlamentarisme og demokrati, og i Stjørdals-bygdene var tilslutningen forholdsvis stor.

— Sjølsagt ble jeg pavirket, sier Aksel Hembre. — Heime var Quislings ideer akseptert. I hans løfter om å hjelpe den norske bondestand, og styrking av Forsvaret, falt i god jord. Jeg trodde på dette også, men uten å legge mere i det enn overflatiske slagord. Ung og dum, er det ikke det heter?

1937: Aksel Hembre reiser til befalsskolen i Trondheim for å ta opptakssprøve sammen med en kamerat fra bygda, Inge Fosseide. Halvparten av søkerne blir vraket etter legeundersøkelsen, men de to ungdommene fra Hegra henger med til de teoretiske prøvene. Språk-testen går bra for dem begge, men på matematikkprøven gjør de noen mindre feil. Bare én av dem blir lovet opptak. Gjennom loddtrekning skal det avgjøres hvem det vil bli.

— Fosseide trakk bokstavelig talt det lengste strå. Jeg måtte dra hjem med uførtrett sak. I ettertid betrakter jeg denne hendelsen som et utslag av tilfeldighetens skjebnespill. Kort tid etter utbruddet av krigen dro så godt som hele kullet ved befalsskolen over til England. Min barn-domsvenn fra Hegra ble medlem av Kompani Linge, og har helt rettferdig fått omdømme som norsk krigshelt. Som elev ved skolen ville jeg helt sikkert vært blant «englandsfærene», og alt ville gått så mye annerledes for meg.

Året 1938: Truende skyer på Europas himmel. Tyskland inkorporerer Østerrike. Adolf Hitler gjør krav på de tyskbefolkede sudetområdene i Tsjekkoslovakia. Den første virvel på krigstromma. I den hensikt å opprettholde avspenning og forsoning, går England med på å akseptere en deling av Tsjekkoslovakia. München-avtalen av september 1938 fastsetter de nye grensene. Nazi-Tyskland tar sine første jafs.

Samme høst åpner Stenseths Pensjonatsskole i Stjørdal sine dører for et nytt elevkull. Blant de nye elevene er Aksel Hembre. På denne skolen møter han nye venner av den fascistiske ideologi. Skolens ledelse taler varmt om «det nye Europa», den forferdelige bolsjevismen og den seierssikre, germanske rasen. Stenseths svigerfar, en eldre mann ved navn Rognrud, ynder å samle ungdommene rundt seg for å utbasunere sin klokkeetro på nasjonalsosialismen.

— Jeg lot meg påvirke av disse folkene, vedgår Hembre. — Men jeg var ikke, og

ble ikke på noe tidspunkt, noen troende nazist. I mine øyne er nazisme ensbetydende med voldsom rasisme, nasjonalsjovinisme og brutal undertrykkelse. Jeg tenkte ikke på det planet. Følgelig kan jeg beskyldes for enfold og grenseløs naivitet, og seinere ble jeg — i kraft av mine handlinger — en nazist. På ett punkt traff ideologien meg også på hjemmebane: Anti-kommunisme. Jeg var en ivrig anti-kommunist, og har vært det helt inntil den nye vinden begynte å blåse i øst — med hjelp av Gorbatsjov.

Etter det ene året på pensjonatsskolen i Stjørdal setter han kursen mot Steinkjer Gymnas. Det mest fornuftige å gjøre. Ta en utdanning. Matematikk og norsk. Søvdnyssende, rutinemessige dager i Bygdnes By. Så skjer det som mange har fryktet, men de færreste ventet: Norge trekkes med i verdenskrigen. Den tyske hærmakta planter sin jernhæl over landet. I Nord-Trøndelag er kampene snart i full gang. Tyske styrker presser den norske mobiliseringshæren nordover. Den 21. april 1940 blir det definitivt slutt på undervisningen ved Steinkjer Gymnas, av helt forståelige grunner: Tyskerne bomber byen sonder og sammen, og av skolebygningen er det bare sorgelige ruiner tilbake. Aksel Hembres hybel finnes ikke mer. Sjøl holder han seg heime disse aprildagene, og opplever snart krigen på ubehagelig nært hold.

— Jeg var nærmest i en sjokkertet tilstand. Tyskernes framferd var hard og brutal. Etter mine begrep var ikke Norge og Tyskland i krig. Quisling hilste tyskerne velkommen som befriere og fredsgarantister. Sjøl sa de at de ikke ønsket å krumme et hår på befolkningens hode. Så hva skulle jeg tro? Vel, realitetene talte et tydelig språk. Ganske snart ble heimbygda en knatrende krigsskueplass.

Like etter at de første, norske styrker samlet seg på Hegra Festning, tok Aksel Hembre skiene fatt og klatret de bratte liene mot Ingstadkleiva. Han meldte seg for sjelen sjøl, major Reidar Holtermann. Majoreren spurte om Hembre hadde avtjent sin verneplikt. Dette måtte han svare benektende på. Riktignok hadde han deltatt i frivillig våpenopplæring på Steinkjer, med det holdt ikke som inngangsbillett på festningen. Dessuten ble han funnet for ung, og måtte gjøre vende-reis.

— Jeg og far søkte tilflukt i kjelleren da tyskerne åpnet sitt angrep på festningen. Vi var livreddet. Huset var fullt av våpen etter den norske forsvarsstyrken, som inntil kampene startet hadde sitt hovedkvarter på gården vår. Resten av familien var evakuert til ei hytte inne på fjellet. Tyskerne trampet inn på gården, og vi fryktet det verste. Heldigvis gikk det bra. Vi ble beordret over elveisen, og internert i det gamle skytterhuset i bygda. Utpå kvelden ble vi sluppet fri,

men heime var det fullt kaos. Tyskerne hadde okkupert hovedlåna. Allikevel ble jeg på gården i den tida som fulgte. Kampene om festningen utfoldet seg rett foran øynene på oss. Kanonene sendte dype drønn mellom åssidene. Mitralsjøsne knatret opp i skogbrynet, og av og til noen voldsomme smell fra tyske flybomber.

Den 5. mai stilnet våpenlarmen i Hegra, og livet fant snart tilbake til sine sedvanlige folder. Den første varonna i et okkupert land sto for døren, og på Hembre måtte alle nevedyktige ta et tak. Så gikk det dager og uker. Gresset vokste, men også rasiløsheten hos gards-sønnen.

— Jeg husker ikke nøyaktig når det skjedde, om det var høsten 1940 eller våren 1941. Jeg tok beslutningen om å melde meg for fronttjeneste for tyskerne. Heime var det absolutt ikke noe å finne på. Oppropene begynte å florere. Oppfordringer om å kjempe sammen med Wehrmacht mot «den røde fare» i Russland. Det russiske felttoget var i erminn. Det som kanskje drev meg aller mest var eventyrlyst og spenning, men tanken på å bekjempe bolsjevismen var også en motiverende faktor. Mor var sterkt i mot mine planer. Allikevel satt jeg snart på toget til Oslo, hvor innrullering skulle finne sted. I her fikk jeg møte Quisling, som skulle beære den høytidlige seremonien. Jeg kan ikke si jeg ble imponert over denne skikkelsen. Noe seinere gikk ferden ned til Tyskland, med tog. Rett inn på en rekruttkole og sted til Sor-Tyskland. Knallhard militær utdanning, ledsaget av kadaverdisiplin. Etter denne grunnutdanningen ble vi fraktet til Graz i Østerrike, hvor videreutdanning og spesialisering fant sted. Her ble vi inndelt i våre respektive avdelinger. Høytidlig innrullering i Divisjon «Wiking». Jeg ble beordret som maskingeværskytter i kompani «Germania». Et «skandinavisk» kompani, bestående for det meste av frivillige fra Danmark, Sverige og Norge — pluss det tyske befalet.

Ei rent helvete. Slik beskriver Aksel Hembre sitt møte med krigens brutale virkelighet i Russland. Propagandane klisjeer om en heltetrig mot det bolsjeviske verdensuhret ble skutt i stumper og stykker på gatehjørnene i Odessa. Her fikk «Germania» sin krigsdebut, i en av verdenskrigens mest brutale gatekamper. De russiske soldatene kjempet en innbitt forsvarskamp om hvert eneste kvartal i den store Svartehavs-byen, og Hakekorsets fanebærere falt som fluer. — Vi tok Odessa, men jeg mistet alle illusjoner jeg måtte ha om spenning og krigsventyr. Og forferdelig mange av mine medsoldater. Ikke i mine villete

AV THORBJØRN FOSS

Visste han egentlig hva han hadde vært med på i krigsårene? Hvilket uhyrlig regime han risikerte livet for? Var det mulig å bli løytnant i Wehrmacht uten samtidig å dyrke det pillrätne, ideologiske fundamentet for nazi-Tysklands visjoner om verdensherredømme?

— Jeg visste sjølsagt at jeg hadde brutt meg mot norsk lov, den norske regjering, og landets interesser. Jeg hadde hjulpet landets fiender.

— Du må også ha kjent til de uhyrligheter som nazistene utførte i Russland, med omfattende massakre, brenning av landsbyer, og folkemord på den jødiske befolkningen?

— I ettertid er jeg blitt kjent med de grusomheter som ble begått, men selv var jeg aldri vitne til dette. De vanlige infanteriavdelinger ble ikke satt til slike hårreisende oppgaver. I krigsårene hadde jeg heller ingen peiling på «holocaust» — fortølgelsen og utryddelsen av den jødiske befolkning. Det er seinere dokumentert hva som skjedde i kjølvannet av det tyske felttoget i hele Europa. Straks etter krigens slutt gikk det opp for meg at jeg hadde gitt mine krefter til et despotisk regime. Jeg var rede til å ta den straff jeg fortjente. Da båten fra Bremerhafen klappet til kai i Kristiansand, meldte jeg meg for politiet i byen. Jeg ble spurt om jeg var nazist, og svarte at jeg har vært det.

Aksel Hembre ble umiddelbart satt i arrest, og fraktet med tog til Innherred i Angeleir på Falstad. Han ble dømt i følge landssvikforordningen. Fengsel i to og et halvt år.

— Jeg følte at dette var en rettferdig og mild dom. Kanskje satt jeg med en ekkel bismak etter landssvikoppjøret, fordi de mange og store krigsprofitorer — enkeltpersoner og firma — stort sett gikk fri for straff. Men jeg sonet min tid, og ble fri mann i 1947.

I hva så med livet etter de fem lange og smertefulle krigsårene? Aksel Hembre følte ingen «utfrysing» i heimbygda. Ganske snart var han en akseptert figur i det daglige livet. Så fulgte et gittmal som vakte en viss oppsikt. Han ble smidd i hymens lenker med dattera i en kjent jøssingfamilie i bygda — Jon og Marie Leirfall. Men på tvers av alle fronter og sår som krigsårene hadde skapt, så elsket Aksel og Magni hverandre. Det ble et stort bryllup, med 207 gjester og nærmere 700 liter maitøl. Det nye paret på Hembre overtok gården i 1954. Aksel engasjerte seg på mange felt, ved siden av gårdsdrifta. Han ble innvalgt i skolestyret for Senterpartiet, et verv han innehadde i 10 år. Når han syntes hverdagens dont ble kjedelig, søkte han fart og spenning i sin PV 444 rallybil. Kartleser var Magnar Bjørngaard. Radarparet fra Hegra raste rundt på bygdeveger i mange land, og hentet heim både premier og lovord.

Den nyere historia til Hembre gård hviler tungt på to verdifulle naturalia: Laks og grus. Aksel og Magni nyter i dag sitt otium, som det heter, på gårdens velleslåtte kårstue. Gårdsgubben overlot mye av ansvaret til den yngre generasjon i 1976. En kritisk situasjon oppsto. Splinten fra Kaukasus var i bevegelse. Operasjon. Livet sto på spill. Men Aksel Hembre er fortsatt i farten..

drømmer hadde jeg forestilt meg at krigen kunne være et sånt mareritt. Kampene på Odessas gater var en utrolig nervepåkjenning. Men framrykningen fortsatte, mot sør, mot Kaukasus. Ved den store elva Kuban møtte vi svært sterk motstand fra russerne. Først etter en heftig stillingskrig klarte vi å etablere et brohode på sorsida av floden. Kompaniet led voldsomme tap. Etter Kuban var vi bare to nordmenn igjen, av 20. Og nå var timeglasset i ferd med å renne ut for meg og det tyske felttoget i sør. Vi var kommet til et høydedrag, hvorfra vi så de fantastiske Elbrus-fjellene rage opp i det fjerne. Det var den 4. desember 1942. Russerne tvang oss ned i dekning. Jeg lå med maskingeværet inn til halsen, da jeg plutselig kjente en varm, sviende smerte. Blodet fosses fra et åpent sår i halsen. En granatsplint, som først gikk tvers gjennom geværkolben og boret seg inn i hodet.

Splinten mistet mye av kraften. Hovedpulsåra var revet av, men jeg overlevde med nød og neppe.

Han ble plassert på lasarettog, og sendt tilbake til Tyskland. Et sykehus i Westfalen. Operasjon. Men splinten fikk de ikke fjernet, og den sitter fast den dag i dag. Rekonvalesenstid. På sykehuset ble Aksel Hembre tildelt Jernkorset for sin deltakelse i brohodet ved Kuban. Nå ble det spørsmål om ny krigsinnset. Kunne det være av interesse å slåss i Norge, mot gjenstridige nordmenn og engelske sabotører?

— Jeg svarte tvært «nei» til dette forslaget. Jeg ønsket ikke å kjempe mot mine egne landsmenn. Derimot kunne jeg tenke meg å fortsette i Russland. Men det ble aldri noen ny deltakelse på slagmarken i øst. Etter sykehusoppholdet tok

jeg fatt på offisersutdanning, i byen Bad Tolz. Et knallhardt opplegg, og straks for krigens slutt var jeg utdannet som løytnant.

Etter den tyske kapitulasjonen arbeidet Hembre hos en bonde nede i Bayern. Han ville heim til Norge, sjøl om han visste at ei streng straff ventet ham. Så fulgte en strabasios tur gjennom et Tyskland som var sønderbombet og lammet av kaos. På en sykkel uten dekk tok han seg ned fra fjellene til Donaus bredder. Ved elvekanten støtte han på noen amerikanske soldater. De spurte ham hvor han eslet seg. De lo godt da syklisten røpet sitt bestemmelsessted: Norge.

— Yankee'en utstyrte meg med en bedre sykkel, og ferden fortsatte — i hvor lang tid husker jeg ikke — helt opp til havnebyen Bremerhafen. Her jobbet jeg ei stund på havna, før jeg slengte meg med en båt med kurs for Kristiansand.